

André Gide

Narkissos-tutkielma (Symbolin teoria)

Paul Valérylle

Nuper me in litore vidi.

Vergilius

Kirjat eivät kenties ole mitään välttämätöntä. Alussa muutama myytti riitti, ja niihin mahtui kokonainen uskonto. Tarujen muodot ihmetyttivät kansaa, ja vailla ymmärrystä ihmiset palvoivat. Tarkkaavaiset papit kumartuivat kuvien syvyyden ääreen, ja hitaasti hieroglyfien salatut merkitykset avautuivat heille. Sitten alettiin kaivata selityksiä. Kirjat laajensivat myyttejä – mutta muutamassa myytissä oli kylliksi.

Näin on käynyt myös Narkissos-myytille: *Narkissos oli virheettömän kaunis – ja juuri siksi hän säilytti siveytensä; hän torjui nymfit luotaan, sillä hän oli rakastunut itseensä. Vähäisinkään tuulenvire ei häirinyt lähteenpintaa, josta hän katseli kuvajaistaan, aamusta iltaan, levollisena ja syventyneenä...* – Te tunnette tarinan. Silti me kerromme sen vielä. Kaikki on jo sanottu, mutta koska kukaan ei kuuntele, on aina aloitettava alusta.

Enää ei ole rantatöyrästä eikä lähdeä; ei enää muodonmuutosta eikä kukan kuvajaista – ei muuta kuin yksinäinen Narkissos, vain uneksiva Narkissos keskellä harmautta. Ajan hedelmättömässä yksitoikkoisuudessa hän tuntee levottomuutta ja hänen epävarma sydämensä tutkiskelee itseään. Hän haluaa tuntea sielunsa muodon. Hänellä on aavistus, että se on suunnattoman ihastuttava, jos jotain voi päätellä sen loputtomasta värinästä. Mutta sen kasvot! Sen hahmo! Ah! Ettei tiedä rakastaako itseään... jäädä paitsi sen kauneudesta! Minä sulaudun tähän maisemaan vailla ääri viivoja, joka ei vastusta sieluni aikeita. Ah! Ettei voi nähdä itseään! Peili! Peili! Peili! Peili!

Ja Narkissos, joka uskoo vielä löytävänsä muotonsa jostain, nousee ja lähtee etsimään kaipaamiaan piirteitä, joihin viimein voisi sulkea sielunsa.

Narkissos on pysähtynyt ajan virran ääreen. Koh-

talonomainen ja illusorinen joki, jossa vuodet kiitävät yhtenä virtana ohi. Koruttomat rannat, kuin karut kehykset, joihin vesi on suljettu; kuin peili ilman tinausta, jonka taustalla ei näy mitään ja jonka takana avautuu suunnaton ikävä. Kukkula, horteinen joenuoma, melkein vaakasuora peili. Tämä samea vesi ei erottuisi värittömästä ympäristöstään, ellei aistisi sen virtausta.

Jo etäältä Narkissos luuli tätä virtaa tieksi, ja ikävyytyttyään, yksin tässä harmaudessa, hän tuli lähemmäs nähdäkseen asioiden kiitävän ohi. Kämmenet kehyksillä, nyt, hän kumartuu, perinteen mukaiseen asentoonsa. Ja näin, kun hän katsoo, vedessä häivähtää äkkiä kirjava, hento hahmo. – Rannan kukkia, puunrunkoja, sinisen taivaan heijastuvia kaistaleita – kokonainen hetkellisten kuvien hyöky, joka odotti vain häntä syntyäkseen ja joka saa nyt värinsä hänen katseestaan. Kukkulat keriytyvät auki, metsiköt laskostuvat laaksojen rinteille – näkyjä, jotka väreilevät veden virratessa ja joita laineet muuntelevat. Narkissos katselee hämmästyneenä – oikeastaan käsittämättä, hallitseeko hänen sielunsa virtausta vai hallitseeko virtaus hänen sieluaan, sillä niiden kesken valitsee tasapaino.

Narkissos katsoo nykyhetkeen. Kaukaisimman tulevaisuuden asiat, vasta mahdollisina, painautuvat olemissa vasten. Narkissos näkee ne. Ne menevät ohi, valuvat menneisyyteen. Narkissos huomaa pian, että sama toistuu aina. Hän pohtii vastausta, mietiskelee. Jatkuvasti samat muodot kulkevat ohi. Vain virran kulku pitää ne erillään. – Miksi niitä on monta? Tai pikemminkin: miksi ne ovat aina samoja? – Niiden täytyy olla epätäydellisiä, koska ne alkavat aina alusta... ja hän pohtii, että jokainen niistä hakeutuu ja sinkoutuu kohti kadotettua alkumuotoa, paratiisillista, kristallinkirkasta.

Narkissos uneksii Paratiisista.

Paratiisi ei ollut suuri. Jokainen muoto puhkesi siellä vain kerran, täydellisenä; ja kaikki mahtuivat samaan puutarhaan. – Onko sitä ollut olemassa vai ei, onko sillä merkitystä meille? Sellainen se oli, jos sitä ylipäänsä oli. Siellä kaikki kiteytyi yhdeksi välttämättömäksi kukinnoksi, ja kaikki oli täsmälleen niin kuin kaiken piti olla. – Mikään ei liikkunut, sillä mikään ei pyrkinyt olemaan paremmin. Vain verkkainen painovoima piti yllä hidasta kiertoliikettään kaikkeudessa.

Ja koska mikään liike ei lakkaa, ei menneisyydessä eikä tulevaisuudessa, ei Paratiisikaan ollut muuttunut – se vain oli, ajasta aikaan.

Viaton Eeden! Ideoiden puutarha! Siellä muodot, rytmikkäät ja vankat, ilmaisivat vaivatta lukunsa. Siellä kaikki asiat olivat sitä miltä ne näyttivät; siellä mitään ei tarvinnut todistaa.

Eeden! Siellä melodiset tuulenhenkäykset väreilivät ennalta määrätyn aaltoliikkeen; siellä taivas aukeni syvänsinisellä symmetrisen nurmikentän ylle; siellä linnut olivat taivaansinisiä ja perhoset kukissa loivat kaitselmuksen ohjaamia harmonioita; siellä ruusu oli ruusunpunainen, koska kuoriainen oli vihreä, ja juuri siksi kuoriainen kiipesi ruusuun. Kaikki oli täydellistä niin kuin luku ja lausui itsensä täsmällisesti julki, viivojen suhteet kirvoittivat ilmoille akordin, puutarhassa soi jatkuva sinfonia.

Eedenin keskellä Yggdrasil, logaritminen puu, työnsi maahan elämänjuurensa ja levitti ympäröivälle nurmelle lehvästönsä tiheän varjon, jossa ainoa yö avautui. Varjossa, puun juurella, nojasi mysteerin kirja – siihen oli kirjoitettu totuus joka tulee tietää. Ja tuuli, joka puhalsi puun lehvisä, lausui päivän mittaan kirjasta välttämättömät hieroglyfit.

Aatami kuunteli hartaana. Yksin, vielä sukupuolettomana, hän istui suuren puun varjossa. Ihminen! Elohimin hypostaasi, Jumalan alamainen! Hänen vuokseen, hänen ansiostaan muodot tulevat näkyviksi. Tämän lumotun maailman liikkumattomana keskipisteenä hän katselee, kuinka maailma aukenee hänen ympärillään.

Mutta koska hänet on pakotettu ikuisesti katsomaan tätä näytöstä, jossa hänellä itsellään on aina vain katsojan osa, hän ikävyytyy. – Kaikki tämä tapahtuu hänen vuokseen, sen hän tietää – mutta itseään... itseään hän ei näe. Mitä siis kaikki muukaan hänelle merkitsee? Ah! Että näkisi itsensä! – Hänellä on tietenkin mahti, kun hän luo ja koko maailma riippuu hänen katseestaan – mutta mitä hän tietää tästä mahdollistaan, jos se jää vakuuksia vaille? – Tarkkailtuaan ympäristöään hän ei enää erota itseään siitä. Ettei tiedä mihin itse lakkaa; ettei tiedä mihin asti itse ulottuu! Sillä on silkkaa orjuutta, jos ei uskalla tehdä elettäkään, ettei harmonia särkyisi. – Ja sitä paitsi, mikä pahinta! Tämä harmonia kiusaa minua, sen iäti virheetön sointi. Vain yksi liike! Vain yksi vähäinen

liike, jotta saisin tietää – riitasointu kenties, mutta mitä siitä! – Menköön! hieman jännitystä vain.

Ah! Saada Yggdrasilin oksa, saada se hullaantuneiden sormiensa väliin, ja kun hän taittaa sen...

Se on tehty.

...Aluksi tuskin havaittava murtuma, huuto, joka kuitenkin kasvaa, laajenee, se kiihtyy vihlovaksi vihellykseksi ja pian ujeltavaksi pauhuksi. Lakastuva Yggdrasil-puu huojuu ja rasahtelee. Sen lehdet, joiden lomassa tuuli ammoiin leikki, värisevät ja käpertyvät kokoon, kääntyvät nurin niskoin puuskittaisessa tuulessa, joka yltyy ja kiidättää ne kauas – kohti tuntematonta yötaivasta ja vaikeakulkuisia syrjäseutuja, ja sinne leviävät hajalleen myös suuren pyhän kirjan sivut, sillä kirja varistaa lehtiään.

Höyry nousee taivaalle, kyneleet ja pilvet, jotka puotavat kyynelinä alas ja nousevat jälleen pilvinä ylös: aika on syntynyt.

Ja järkyttynyt ihminen, kahtia jakautuva androgyyni, vaikersi tuskasta ja pelosta, ja saatuaan uuden sukupuolen hän tunsi sisältään kumpuavan levotonta halua itsensä toiseen puoliskoon, melkein kaltaiseensa, jostakin ilmestyneeseen naiseen, jota hän syleilee; jolta hän haluaisi saada itsensä takaisin – ja tuo nainen, sokeassa halussaan luoda itsestään täydellinen olento ja tehdä loppu tästä kelvottomien suvusta, pitää rinnallaan uutta heimoa edustavaa tuntematonta olentoa ja sysää pian ajallisuuteen toisen olennon, edelleen epätäydellisen, edelleen itselleen riittämättömän.

Voi sinua surullista heimoa, joka näille iltahämärän ja rukousten maille hajaannut! Kadotetun Paratiisin muisto tulee vaivaamaan sinua hurmiosi hetkinä, muisto Paratiisista, jota tulet etsimään kaikkialta – ja josta profeetat tulevat sinulle kertomaan – ja runoilijat, jotka hartaina keräävät repeytyneet lehdet siitä iänikuisesta kirjasta johon oli kirjoitettu totuus joka tulee tietää.

Jos Narkissos kääntyisi, hän näkisi, niin uskon, vihreän rantatörmän, taivaan kenties, puun, kukan, sentään jostakin pysyvää ja kestävää – mutta heijastus veden pinnalla särkyi, ja väreiden pakoliike hajottaa sen moneksi.

Milloin tämä vesi lakkaa virtaamasta? Ja kun se viimein on laantunut, seisova peili, kertooko se kirkkaasti kuin kuva näiden kohtalonomaisten muotojen ääriiviivat – niin kirkkaasti, että sulautuu niihin itse – ja muuttuu niiksi lopulta.

Milloin aika lakkaa juoksemasta ja sallii tämän virran levähtää? Muodot, jumalaiset, ikiaikaiset muodot! Te, jotka odotatte vain rauhaa saadaksenne jälleen hahmon! Milloin, minä yönä, minä hiljaisena hetkenä te jälleen kiteydytte?

Paratiisi on aina luotava uudelleen; se ei sijaitse kaukana Thulesa. Se on piilossa ulkomuodon takana. Jokainen kappale kätkee itseensä, mahdollisuutena, olemassaolonsa sisäisen harmonian, niin kuin jokainen suolakide kätkee itseensä kristallin arkkityypin – ja kun saapuu sanaton yö, johon sakeimmat vedet valuvat, koskemattomissa syvyyksissä kukoistavat salatut suolapatsaat...

Kaikki pyrkii kohti kadotettua alkumuotoaan. Tuo muoto on läpinäkyvä, mutta turmeltu, vääristynyt, epätydyttävä, sillä sen pitää aina syntyä uudelleen – sen lähimuodot ahdistavat, häiritsevät sitä, sillä nekin hakevat hahmoaan – sillä olemassaolo ei riitä. Itsestään on annettava todistus – ja pöyhkeys on kaikkien muotojen innoittaja. Ohi kiitävät tunnit kumoavat kaiken.

Koska aika karkaa vain asioiden karatessa, asiat takeruvat siihen ja käpertyvät kokoon hieman hidastaakseen tätä liikettä ja tullakseen paremmin näkyviin. On kausia, jolloin asiat syntyvät hitaammin, jolloin aika lepää – niin uskotaan – ja kun ääni, niin kuin liike, pysähtyy – kaikki hiljenee. Odotetaan; on selvää, että hetki on traaginen eikä silloin saa liikkuu.

”Taivaassa vallitsi hiljaisuus.” Se on kaikkien apokalypsien alkusoitto. – Nämä traagiset, niin traagiset maailmanajat, jolloin uudet kaudet syntyvät, taivas ja maa hiljentyvät, seitsemän kertaa sinetöity kirjakkäärö avataan, kaikki jähmettyy pian ikuisen asentoonsa... mutta jostain kuuluu tuskastunut valitushuuto; joillakin näyttämöillä, joilla voisi luulla ajan päättyvän – yhä vielä jotkut ahneet sotilaat jakavat vaatteita ja heittävät noppaa tunikoista – kun pyhät naiset pysähtyvät hurmiossa ja repeytyvä verho jättää temppelein salat paljaiksi, kun koko luomakunta katsoo Kristusta tämän kangistuksessa korkeimmalla ristillä, viimeiset sanat huulillaan: ”Se on täytetty...”

...Eikä sittenkään, ei! Kaikki on luotava uudelleen, luotava uudelleen ikuisesti – koska nopanheittäjä ei keskeyttänyt halpamaista liikettään, koska joku sotilas halusi voittaa tunikan, koska joku katsoi muualle.

Sillä rikkomus on aina sama, ja samasta synnistä Paratiisi kadotetaan yhä uudelleen: ihminen, joka ajattelee itseään kärsimysnäytelmän kohtausten edessä ja kieltäytyy alistumasta osaansa – pöyhkeä statisti.¹

Lakkaamatonta messuamista, päivästä päivään, jotta Kristus voisi yhä uudelleen kärsiä, ja seurakunta käy rukoilemaan... seurakunta! vaikka koko ihmiskunnan tulisi polvistua – *yksi* ainoa messu riittäisi.

Jos vain kykenisimme olemaan tarkkaavaisia ja katsomaan...

Runoilijan tehtävänä on katsoa. Mitä hän näkee? — Paratiisissa.

Sillä Paratiisi on läsnä kaikkialla; alkäämme antako ulkomuotojen harhauttaa. Ulkomuodot ovat epätäy-

dellisiä, ne osaavat vain sopertaa itsessään piileviä totuuksia. Runoilijan täytyy ymmärtää puolesta sanasta – ja lausua sitten nämä totuudet uudella suulla. Tekeekö tieteenharjoittaja jotain muuta? Myös hän etsii asioiden arkkityyppejä, niiden jatkuvuuden lakeja. Hän rakentaa maailmaa pala palalta uudelleen, ihanteellista ja yksinkertaista maailmaa, jossa kaikki on normaalia ja säännönmukaista.

Mutta tieteenharjoittaja etsii näitä alkumuotoja aikaa vievän ja varovaisen päättelyn keinoin, tarkastelee erikseen lukemattomia yksittäistapauksia. Hän pysähtyy ulkomuodon eteen ja varmuutta tavoitellessaan hän kieltää itseltään aavistelun.

Sen sijaan runoilija, joka tietää olevansa luoja, näkee kaikkien asioiden läpi – ja paljastaakseen arkkityypin hän tarvitsee vain yhden esimerkkitapauksen, yhden symbolin. Hän tietää, että ulkomuoto on vain veruke, peittävä verho, jonka eteen maailmallinen katse pysähtyy mutta joka kyllä kertoo meille, että itse asia on siellä josakin.²

Hartaana runoilija mietiskelee. Hän kumartuu symbolien puoleen, vaipuu äänettä syvälle asioiden ytimeen – ja heti kun hän, näkijä, havaitsee idean – oman olentonsa sisäisen, harmonisen luvun, jonka muoto vain on epätäydellinen – hän sieppaa sen, ja piittaamatta häntä ajassa verhonneesta satunnaisesta, ohi menevästä muodosta hän saa jälleen iäisen muotonsa, *oman* todellisen ja kohtalonomaisten muotonsa – paratiisillisen, kristallinkirkkaan.

Sillä taideteos on kristallikide – pieni osa Paratiisia, ja idea saa jälleen kukkia sen ylivertaisessa puhtaudessa: siinä säännönmukainen ja vääjäämätön järjestys, niin kuin kadotetussa Eedenissä, on sommitellut kaikki muodot vastavuoroiisiin ja symmetrisiin riippuvuussuhteisiin; sana ei pöyhkeydessään ota ajatuksen paikkaa; siinä rytmikkäät ja lujat lauseet, myös symbolit, puhtaast symbolit, lausutut sanat, muuttuvat läpinäkyviksi ja paljastaviksi.

Tällaisia teoksia kristalloituu vain hiljaisuudessa. Mutta hiljaisuutta on joskus myös ihmisjoukoissa, joihin runoilija, tämä pakolainen, majoittuu niin kuin Mooses Siinaille, karkaa asioiden ja ajan ulottumattomiin, verhoutuu valon piireihin arjessaan ahertavan väkijoukon yläpuolelle. Hiljalleen idea asettuu häneen, kunnes se puhkeaa kirkkaana ajan tuolla puolen. Ja koska idea ei ole ajallinen, aika ei voi kajota siihen. Ja vielä: jos Paratiisi sijaitsee tämän ajan ulkopuolella, ehkei sitä ole koskaan ollutkaan muussa mielessä – kuin ihanteena...

Mutta rantapenkereeltä Narkissos on syventynyt tarkastelemaan näkyä, jonka piirteet rakkauden herättämä

halu saa muuttumaan. Hän uneksii. Yksinäinen, keskenkasvuinen Narkissos ihastuu hentoon kuvajaiseen; hän haluaa koskettaa sitä, sammuttaa rakkaudenjanonsa, ja hän kumartuu veden ylle. Hän kumartuu, ja silloin, äkkiä, tuo fantasmagoria häviää; hän näkee vedessä vain toiset huulet, jännittyneinä omiansa vasten, ja kaksi silmää, omansa, jotka katselevat häntä. Hän tajuaa, että siinä on hän itse – että hän on yksin – ja että hän on ihastunut omiin kasvoihinsa. Ympärillä vain sininen tyhjyys, jonka lävitse hänen kalpeat käsivartensa painuvat vieraaseen elementtiin, kun hän halunsa piiskaamana ojentaa ne särkyvän kuvan läpi.

Hän kohottautuu hieman; kasvot loittonevat. Veden pinta on jälleen monenkirjava, aivan kuin äsken, ja näky palaa. Mutta Narkissos toteaa, ettei suuteleminen käy päinsä – kuvajaista ei sovi haluta. Elekin sen tavoittamiseksi pirstoo sen. Hän on yksin. – Mitä tehdä? Syventyä mietteisiin.

Vakavana ja hartaana hän palaa levolliseen asentoonsa, jää aloilleen – laajeneva symboli – ja kumartuneena maailman ulkomuodon ylle hän aavistaa hämärästi itsessään, itseensä sulautuneina, miespolvet jotka seuraavat toisiaan.

Tämä tutkielma ei kenties ole mitään välttämätöntä. Alussa muutama myytti riitti. Sitten alettiin kaivata selityksiä. Pöyhkeyttäen pappi halusi selvittää mysteerit, koska tahtoi palvontaa osakseen – tai ehkä se oli vain sinnikästä myötätuntoa, apostolista rakkautta, jonka vuoksi temppelein salaisimmat aarteet häpäistään ja hunnut riuhtaistaan niiden

edestä aina, kun ne tuodaan näytteille – sillä me kärsimme ihaillessamme yksin ja haluaisimme toistenkin osallistuvan palvontaan.

*Suomentanut Antti Nylén
Copyright Editions Gallimard, 1912*

Viitteet

1. Totuudet sijaitsevat muotojen – symbolien takana. Jokainen ilmiö on totuuden symboli. Sen ainoa velvollisuus on ilmentää tätä totuutta. Sen ainoa synti: asettaa itsensä etusijalle.

Me elämme ilmentääksemme. Moraalin ja estetiikan lait ovat samat: jokainen teos, joka ei ilmennä, on tarpeeton ja siksi myös huono. Jokainen ihminen, joka ei ilmennä, on tarpeeton ja huono. (Jos hieman ylennämme sieluumme, voimme tosin havaita, että kaikki ilmentävät jotain – mutta tämä on syytä tunnustaa vasta viimeiseksi.)

Sillä, joka esittää ideaa, on aina taipumus asettaa itsensä ilmentämänsä asian edelle. Asettaa itsensä etusijalle – siinä rikkomus. Ei taiteilija eikä tieteenharjoittaja saa asettaa itseään sen totuuden edelle, jonka hän haluaa lausua. Tässä on koko hänen moraalisia: ei sana eikä lause saa mennä esitettävän idean edelle – sanoisin jopa, että tässä on myös estetiikka kaikkienensa.

Enkä väitä että tämä teoria olisi uusi; opit itsensä kieltämisestä eivät saarnaa mitään muuta.

Taiteilijan moraalinen vastuu ei liity siihen, onko hänen ilmentämänsä idea moraalinen, onko siitä hyötyä suurelle ihmisjoukolle vai ei. Kysymys on vain siitä, ilmentääkö hän tuota ideaa hyvin. – Kaikkea on nimittäin ilmennettävä, myös sitä mikä on kauheinta: ”Voi sitä, jota onnettomuus kohtaa”, mutta: ”Onnettomuuden täytyy tapahtua.” – Taiteilijan ja aidosti inhimillisen ihmisen, joka elää jotain asiaa varten, on täytynyt aina jo ennalta uhrata itsensä. Koko hänen elämänsä on vain valmistautumista siihen.

Entä mitä meidän tulisi ilmentää? – Siihen saadaan vastaus vain hiljaisuudessa.

(Tämä huomautus on kirjoitettu vuonna 1890, samaan aikaan kuin itse tutkielma.)

2. Lienee tullut selväksi, että kutsun symboliksi *kaikkea mikä näkyy?*